

Základy filozofie

Vratislav Moudr

moudr@mail.muni.cz

Bohunice, A 33 č. dveří 315

konzultační hodiny: pondělí 9 - 11

Osnova:

- ▶ Mýtické myšlení
  - ▶ Klasické řecké myšlení
  - ▶ Helénismus
  - ▶ Středověké myšlení
  - ▶ Renesance
  - ▶ Novověk (17. – ½ 18. stol.)
  - ▶ Osvícenství
  - ▶ Moderní myšlení
  - ▶ Postmoderní myšlení
- I. setkání
- II. setkání
- III. setkání
-
- ```
graph LR; A[Mýtické myšlení] --- B(I. setkání); C[Klasické řecké myšlení] --- B; D[Helénismus] --- B; E[Středověké myšlení] --- C(II. setkání); F[Renesance] --- C; G[Novověk (17. – ½ 18. stol.)] --- C; H[Osvícenství] --- D(III. setkání); I[Moderní myšlení] --- D; J[Postmoderní myšlení] --- D;
```

# Požadavky:

## ► Semináře:

- připravit si dva referáty v rozsahu 2-3 stran (každý k jinému setkání) a odevzdat ho v ISu do „odevzdáárny“ den před setkáním..nepřipraveným studentům není uznaná účast

- referáty se budou týkat základních myšlenek filosofických koncepcí důležitých postav probíraných období (Anaximandros, Anaximenés, Hérakleitos, Parmenidés, Démokritos, Sokratés, Platón, Aristotelés, Plotínos, Augustinus, Akvinský, Kusánský, Descartes, Leibniz, Spinoza, Bacon, Lock, Hume, Berkeley, Rousseau, Kant, Hegel, Shopenhauer, Nietzsche, Bergson, Husserl, Heidegger, Sartre, Russel, Wittgenstein, novopozitivisté, Foucault, Lyotard apod.)

- zadání referátů na prvním semináři

## ► Zkouška:

- písemný test

# Literatura:

BLECHA, I. *Filosofie*. Nakladatelství Olomouc, Olomouc, 2004.

STORIG, H., J. Malé dějiny filozofie

„Olomoucká“ pětidílná řada dějin filosofie (Antická filosofie, Středověká filosofie, Filosofie 17. a 18. století, Filosofie 19. století, Filosofie 20. století)..různí autoři..nejčastěji Ricken, Coreth

..cokoli (seriózního)..k jednotlivým epochám či autorům..

# Vztah filosofie a mýtu

Mýthos – slovo, řeč, myšlenka, rada, rozhovor, vypravování, mínění, pověst, událost, bajka

...nejspíš byl původní význam stejný jako „logos“ (slovo, myšlenka ale také řád)

- postupně spíše vymyšlená historie, pověst, pohádka..oproti tomu logos stále více jako řeč rozumová, přísně logická..vědecké poznání

Mýtus předcházel filosofii..měl stejnou funkci..odpovídal na otázku po vzniku světa a dával světu řád..ovšem prostřednictvím bohů a hrdinů

...bohové mají povahy podobné lidským a mají i lidské chyby..jsou principem řádu světa (antropocentrismus), ale nad nimi stojí osud

...mýtus je předlogickým uspořádáním, jenž neuvědomovaně dává smysl lidské zkušenosti (člověk posuzuje vše, co prožívá, co se s ním děje podle vyprávění v mýtických příbězích) ..je pravdou, která poskytuje orientaci a brání chaosu (nesouvislosti věcí..jejich cizosti)

...za mýtem stojí neuvědomovaná potřeba řádu

# Forma mýtu

## Příběh, vyprávění o minulém

...ve formě vzpomínky se objevuje celek světa..důraz na tradici..v minulosti se vytvořila současná podoba světa, řád..posvátný řád – posvátný mýtus..

...příběh který nepodléhá rozumové kritice (je „polosnem mysli“)..má slabou rozumovou či intelektuální složku

...jsou dílem celého kulturního společenství -- přetváření a předávání zároveň..autoritami ne kněží, ale básníci (Homér, Hésiodos)

## Kult

...mýtus je také součástí činností..života..v kultu se opakuje původní mýtický děj..cílem je zajistit přízeň přírodních sil

- Obsahem mýtického vyprávění i kultovního jednání je boj proti chaosu (něčemu nesmírnému, netvornému), boj o možnost řádu a možnost opravdu lidského života..archaická fenomenologie vynořování řádu z chaosu..hledání jistoty

# Zdroje mýtu

- Ústní (nedostupné)
- Písemné ..Homér, Hésiodos, skladatelé tragédií, náboženské tradice.. (jen zlomky)

## **Homér ..2. pol 8.st. (Ilias a Odysseia)**

...V Iliadě první popis celku lidského světa..pohled bohů (Achilleův štít)

Několik soustředných kruhů:

V centru:

- město v míru: svatba, soud
- město ve válce: záloha, boj

Druhý pruh:

- orba, žně, vinice = obstarávání obživy

Třetí pruh:

- stádo, pastvina, tanec

Čtvrtý pruh:

- Ókeanos



## Hésiodos ..kol. roku 700

- ..Theogónie – nejstarší dochovaný pokus o vývoj uspořádání božských vztahů
- ..hledání počátku a vysvětlení celého světa jako vzešlého z počátku –  
**Chaos** – na počátku je chaos, propast, nestrukturovaná bezednost..protiklad kosmu, logu, řádu
  - z Chaosu se rodí Gaia (Země) a z ní Erós (toužící láska po tom, co chybí)
  - z Chaosu se také rodí Temnota a Noc
  - ze Země se rodí Nebe (Úranos)
  - Noc a Temnota zplodili Vzduch a Den
- Takto se z Chaosu vyděluje postupně lidský svět a jeho dualistická struktura
  - časová (Den a Noc)
  - prostorová (Země a Nebe)
- Země je pro člověka oporou (jistotou)..ona mu umožňuje, aby se nechal Erótem toužící láskou vést k tomu, co potřebuje, aby mohl lidsky žít

- ▶ Objevování se abstraktního myšlení..genealogie bohů vyjadřuje jejich podstatu..např..podstata matky (Noci) se projevuje v jejich potomcích (Smrt, Spánek, Půtky, Staroba, Různice, Osud, Hoře..)

Ale i ostatní mythologie vysvětlují počátek známého světa jako přechod od chaosu k uspořádanosti..všechny části okolního světa se zdají pozorovateli v dokonalé součinnosti (řád vzniklý božským přičiněním)

Často např. ostrov vystupuje a potápí se v moři, než se prvnímu osadníku či bohu podaří zapálit na něm oheň..pak se ustálí..

# Filosofie

...filosofie navazuje na mýtus (spíše na formu vyprávění než-li kult), vyrůstá z něj..společný je problém člověka v celku světa..přebírá prvopočáteční chaos..

-- ale tento chaos analyzuje a rozebírá..chápe jej jako přítomný (ne jako prvopočáteční a dnes už minulý stav..počátek mýtického příběhu se šťastným koncem)

...tak znovu nastolena otázka po původu všech věcí..po celku jsoucna..neplatnost mýtických odpovědí přivádí filosofa k pocitu údivu, odcizení, nejistoty..tento údiv je počátkem filosofického uvažování o jsoucnu

...místo člověka v tomto světě hledá filosofie jinými prostředky, má také jinou motivaci – cílem není pouze se ve světě orientovat a přežít..ale také poznat (poznávat) ho..

...stále je to řád..tentokrát vzniklý spontánně (ne zásluhou bohů), co zaručuje existenci tohoto světa..pozorování chaosu po celou historii filosofie spojeno s chybou..samotné skutečnosti či našeho poznávání (řád dává člověku jistotu)

# Předpoklady vzniku filosofie

- ▶ Oslabení královských a aristokratických vládnoucích skupin..objevovaly se tyranie, obchodníci..hoplítské válečnictví
- ▶ Alfabetické písmo a psané zákony (7.st.)
- ▶ ..rozvoj řecké demokracie (ale otroci, ženy) ..polis..především Iónie: Mílétos, Samos, Kolofón, Efesos (..pobřeží Malé Asie)
- ▶ ..v 7. st. narostl zahraniční obchod..duchovní kultura se rozvíjela na tržištích a v přístavech..obchod s kontinentálním Řeckem a blízkovýchodními civilizacemi..obrat k okolním kulturám (Babylon, Foinicie, Egypt, Persie) nespokojenost s náboženstvím..nebyla silná theokracie (např. Egypt), zajištění obchodníci měli více času
- ▶ ..rozmach městských států

## Obecná charakteristika řecké filosofie

- Neuspokojuje se s povrchními dojmy a souvislostmi, zajímá se o to, jak se všechno skutečně chová..cílem je poznání skutečnosti (fysis)
- Tři základní pojmy:
  - počátek— z čeho všechny věci vznikají, co je ve všech věcech
  - řád— pravda je uspořádaná (matematika)
  - celek—to, co všechno obsahuje..souvisí s počátkem..to co je v základu všech věcí...snahou o poznání celku se filosofie liší od odborných věd, které se z ní postupně vydělovaly
- Primát bytí jako celek všeho jsoícího..je objektivní..bytí je posvátné..  
...přes vědomí mnohosti, rozdílnosti a proměnlivosti bytí směřuje řecká filosofie k nalezení jednoty, neměnnosti a stálosti (mílétská arché, Hérakleitův Logos, atomy, Platónovy ideje..)
- Hodnotnost bytí..hierarchické úrovně – ontologicky vyšší je lepší („nejvyšší“ jsoící často přináší poznání a dosažení dobra)
- Řád bytí (strukturovanost, souvislost)
- Racionalismus— nadlidský řád je poznatelný lidským rozumem, který je jeho méně dokonalou součástí
- Nazírání.. ne manipulace řádu

# Klasické řecké myšlení (konec 7. st. – 323. př. n. l.)

- ▶ Milétská škola
- ▶ Pythagorejci
- ▶ Hérakleitos
- ▶ Eleaté
- ▶ Mladší fyzikové (Pluralisté, Atomisté)
- ▶ Sofisté
- ▶ Sokratés
- ▶ Platón
- ▶ Aristotelés

Velká otázka **Milétanů** (Thalés, Anaximandros, Anaximenés..), na kterou odpovídalo klasické období:

Z čeho je skutečnost utvořena?

..hledání počátku ve formě **pralátky (arché)**

...první filosofové..snaží se odhlížet od konkrétních věcí (jsoucn) a hledají jeho celek (jsoucí vůbec)..jednotlivé věci už tu nejsou pro nás..

...snaží se určit, jakým způsobem a proč tu vlastně věci vůbec (ne tato konkrétní) jsou

...jejich celek a počátek, pralátka (arché) je poslední jednotou věcí, která vždy je a zároveň je původem veškeré změny a různosti – je tedy věčným pohybem..jako taková musí být živá (představuje nekonečný život)

...pralátkou je tedy např. pohyblivá a proměnlivá voda, vzduch ale také apeiron (neomezené)

...existence světa konkrétních věcí souvisí s dynamikou protikladů (suché-vlhké, teplé-studené)

**Pýthagoras** (Pýthagorejci) odpovídal na stejnou otázku jinak..

...svět je založen na **číslech**, poměrech, které se shodují s geometrickými tvary, tělesy (číslo je soubor jednotek, soustava bodů disponující tvarem), z nichž se skládají věci – číslo je skutečné..nejskutečnější

...řádem, počátkem a celkem je tu tedy číslo

...dualismus je v principu, který čísla tvoří – mez a neomezené (patrný opět řád a chaos)..čísla vznikají vtisknutím, vdechnutím neomezeného do meze, ohrazení..jednotky (číslo je tak spíše omezením – řádem)..protiklady jsou tedy základnější (zakládají čísla) než u Mílét'anů

-- uvádějí deset protikladů vycházejících ze základního, jejichž harmonie zakládá věci:

- mez – neomezeno
- liché – sudé
- jedno – mnohé
- pravé – levé
- muž – žena
- klid – pohyb
- rovné – křivé
- světlo – tma
- dobro – zlo
- čtverec - obdelník



...kořenem přírody je **tetraktys (skupina čtyř)**:



...pro nás..otázku vztahu těla a duše.. je také důležité že pýthágoréjské učení bylo ovlivněno orfismem..očišťování duše od zlého..duše v těle jako ve vězení – očišťování (obřady, asketický život, odvrácení od světa, přiklonění k bohu) ..po tělesné smrti reinkarnace podle zásluh (očistění – věčný život s bohy)

-- nalezneme později u Platóna..přes Novoplatonismus částečně do křesťanství..

Pro **Hérakleita** byl celkem a řádem **Logos**, který je také nahrazován pojmy svár, boj, harmonie, míra..oheň..

...logos představuje moudrost a smysl duše

...je všudypřítomným aktivním principem..**jednotou protikladů**..(ne jako u Pythagorejců..kde je jednota protikladů negací boje..změny)

-- vše co je, je podřízeno kontinuální proměně..vesmírný proces je rozněcováním a uhasínáním ohně podle míry..tomu odpovídá vzájemný převrat přírodních živlů (země, voda, oheň)

...změna, proces je tedy také omezován zákonitou stálostí, plánem, mírou..**jednota protikladů**.. („Na toho, kdo vstupuje do stejné řeky, valí se nové a nové vody“ ..řeka stejná přitom jiná..)

...uznání jednoty proměnlivosti a stálosti, klidu a pohybu..kosmos je rovnovážnou jednotou proti sobě působících procesů, sil

...logos je rozumný i nerozumný zároveň..(hrající si chlapec)..jen vesmírná harmonie je věčná..ne konkrétní věci.. (nesubstanční ontologie)

...věci jsou tak sjednoceny v celku logu, jehož jsou lidé součástí a jehož racionální (ne smyslové).. pochopení je nutné pro adekvátní upravení jejich životů..

...tato procesualnost zatlačena substančním pojetím Éleatů..

Éleaté.. **Parmenidés** souhlasí s Hérakleitem, že empirické (zkušenostní) poznatky jsou příliš subjektivní..člověk má jen rozum, kterým může objevovat nějaké permanentní pravdy o světě (proto je být a myslet to samé..)

...je jen jsoucí..**jsoucno**..bytí je - nebytí není..existuje jen jsoucno jako abstraktní celek, svět jevů (lidské zkušenosti) není..zdání

...jsoucno na rozdíl od arché není počátkem kosmu ani kosmem..nic z něj nepočíná, je němenné

...jsoucno (které tu představuje jakýsi řád) je, nevzniklo, nezanikne, je nedělitelné, jedno, homogenní, bez pohybu, dokonalé a kulovitého tvaru, ohraničené (dokonalé je pro Řeky ohraničené..**Melissos** měl ovšem za to, že takové jsoucno je nekonečné, neomezené)

...popření **nejsoucna** znamená popření prázdného prostoru a také pohybu (**Zenónovy** aporie..argumenty proti mnohosti jsoucen, dělitelnosti jsoucen, prázdnému prostoru, proti pohybu)

...Parmenidés odtrhuje poznání od jednotlivých konkrétních věcí..odhlíží od smyslových kvalit, jimiž se věci liší..zabývá se tím, co mají všechny společné – jejich bytím..ztrácí prostor pro vysvětlení pohybu, mnohosti a různosti jevů..abstraktní, vyprázdňený řád..

**Mladší fyzikové (pluralisté)**...pokoušejí se přivést v soulad odpovědi Mílét'anů a Éleatů na „velkou otázku“ ..

...Mílét'ané tvrdí, že je jedna arché, věčná, proměnlivá, proměňující se ve věci a také zpět (to představuje jejich vznik a zánik), pohyb je samozřejmý a náleží samotné arché..

...Éleaté tvrdí, že je Jedno jsoucí, nevznikající, nezanikající, neměnné, věčné, neexistuje nejsoucno – prázdno a pohyb (Arché by proměnou musela zanikat, věci nemohou vznikat z ničeho a zanikat do ničeho)

**...Pluralisté tvrdí**, existuje mnoho neměnných věčných jsoucen (prvky, nesložené části, atomy), změna - vznik a zánik věcí se děje jejich směřováním a rozlučováním, pohyb je jaksi vnější..má příčinu v určité síle (prázdno, Rozum, Láska-Svár)

**Empedoklés**..4 prvky (země, voda, oheň, vzduch) + 2 příčiny změny a pohybu (Láska, Svár)

**Anaxagorás**..nekonečné množství kvalit (např. teplé, studené, temné, světlé, vzduch, země, maso, vlasy..) + příčina pohybu Nús (rozum) – z částíček nejčistších, které mají duši..poznává a pomáhá uskutečňovat ve směsi řád..

Atomisté (Démokritos, Leukipos)..rozdělili univerzum na atomy a prázdno..plno je jsoucno a prázdno nejsoucno

...nejsoucno jako prázdno ovšem existuje a je nekonečné..nejsoucno je – „nakolik zaujímá toto nic určité místo, existuje“

...prostor nemá žádný tvar ani pevnost, vymezenou rozlohu, pohyb – v tom se liší od atomů

...atomy jsou základem veškeré hmoty jako nejmenší, neustále se neuspořádaně pohybující prvky, je jich nekonečný počet, liší se tvarem, uspořádáním, polohou, nevznikají, nezanikají, nemění se – tím odpovídají řádu..

## Sofisté a Sókratés..(všichni předchozí filosofové se označují jako předsokratici)

...změna od „velké otázky“ k člověku a společnosti (obrat k člověku)..souvisí s mořeplavbou a setkáváním s odlišnými kulturami a jejich odlišnými ideami, náboženstvím apod., rozvoj demokracie po vítězství nad Persií (5. st.). Jak můžeme vědět, že naše představy, náboženství, etika, politika jsou správné..jak můžeme vůbec vědět, že nějaké představy jsou správné..co je dané kulturními a co přírodními zákonitostmi?

...subjektivizace, gnoseologizace, relativismus filosofie..**Protágoras**: „Mírou všech věcí je člověk“..nejsou žádné objektivní pravdy pouze omezená lidská víra (souvislost s postmodernou)

...filosofie (sofisté) učí ctnosti, zdatnosti (areté)..dosud se mělo za to, že areté není předmětem učení..a berou za to peníze..areté spočívá v dovednosti argumentovat ve svůj prospěch..učí rétoriku a verbální triky, argumentovat jak pro tak i proti..(kritika..)

...zájem o etiku, řeč, logiku..panhelénské hry..(ne už kosmologie, ontologie)

## Sókratés

- ..jeho metodou či způsobem pěstování filosofie byly rozhovory s „protivníky“ ..svými otázkami (etika, politika) dokazoval, že jejich přesvědčení a argumenty jsou založené na vodě.. tím se podobá Sofistům..
- ...nenechal si ovšem platit a své „protivníky“ si vybíral..museli mít zájem a nenechat se odradit rozvíkláním předchozího domnělého vědění a obtížným hledáním pravdy s nejistým koncem..sám tvrdil, že nic neví..proto není učitelem..
- ... na rozdíl od sofistů byl také přesvědčen o stálé pravdě a důležitosti jejího osobního hledání..ctnost je vědění (moudrost, rozumnost, spravedlnost, statečnost, zbožnost)
- ...měl představu o rozumu či duši lidské a světové..božském principu, který vládne celému světu..duše je největším darem bohů..řídí tělo a vykonává také svoji specifickou činnost (myšlení)..ctností duše je moudrost (největší ze ctností)..
- ...přesto nejspíš neopovrhoval tělem (vliv Platóna)..tělo je nástrojem, jež člověk používá při každém jednání, proto má být dokonale připravené, zdravé..pak nepřekáží péči o duši
- ...pro svůj provokující způsob filosofování byl obviněn z kažení mládeže, bezbožnosti a odsouzen k smrti

## Platón (427-347 př. n. l.) a Aristotelés (384-322 př. n. l.)

...vrcholí jimi klasické řecké období..

**Platón**..i on ovlivněn Kratylem (představa o naprosté proměnlivosti a nestálosti smyslového světa) a na druhé straně elejskou filosofií (pojetí stálého jsoucna) rozděluje svět na dva (tzv. nauka o dvou světech):

- **Svět dění** (časoprostorový svět jednotlivin...zdání)
- **Svět bytí** (ideje mimo prostor a čas)

...svět bytí je přístupný jen myšlení, reprezentuje neměnnost, idealitu a normativnost..je eleatským světem bytí

...svět dění je přístupný vnímání a je pomíjivým obrazem věčných struktur, které jsou obsahem světa bytí – idejí

...odlišení bytí a změny, skutečnosti a zdání, pravého a nepravého

...**ideje** (které představují řád) jsou: jsoucí, neměnné, nevznikají, nezánikají, rozumem poznatelné, totožné, jednoduché, nemateriální, neviditelné, nezničitelné (připomínají tak parmenidovské jsoucno)

...**jednotliviny** jsou smyslově vnímatelné, neustále proměnlivé, vznikající, zanikající, obsahující protikladné vlastnosti a tak nepoznatelné (dá se k nim přiřadit druhý myšlenkový a citový pól – chaos)



Ideje dávají jednotlivinám jména, jsou příčinou podstaty a vlastností jednotlivin (na základě účasti jednotlivin na nich), z hlediska ontologie jsou pravá stálá jsoucna, z hlediska gnoseologie jsou vlastním předmětem rozumu, z hlediska psychologie je jejich poznání nezbytné pro dobrý stav duše (stav, kdy rozum v duši vládne), z hlediska etiky duše, která poznává ideje ctností (dobra, krásy, spravedlnosti atd). se sama stává ctnostnou..politika má být vedena poznáním ideje dobra, která je ostatním ideám nadřazena, zakládá jejich jsoucnost a poznatelnost..je nejvyšší skutečností a základem řádu ve světě dění i bytí

...podle Platóna máme nesmrtelné duše a ty jsou před zrozením nadané (žili a nahlíželi ideje ve světě bytí..mýtus okřídleného koně) pravými znalostmi, na které zrozením do těla zapomínáme a během života si rozpomínáme (učení je rozpomínání)

...vysvětlení mýtem o jeskyni...stíny skutečného světa

...duše jako sebepohyb, jako řídicí princip kosmu i těla, duše jako místo ctnosti a špatnosti

...vztah duše a těla..narozdíl od světové duše musela ta naše sestoupit do těla..to může zatemnit její rozum..duše bojuje proti dvojí špatnosti, nerozumnosti – těla a vlastní..péče o duši dvojím způsobem odtud i dvojí vztah k tělu:

- Usilovat o co největší odloučení, očišťování jen rozumové duše od těla (původ všech žádostí, brání nabývání moudrosti) i během tělesného života – filosofie..poznávání idejí..přibližování se jim..příprava na smrt (smrt je vysvobozením) v dialogu *Faidón*
- Usilovat o přirozenou hierarchii svých tří složek (rozumová, vznětlivá, žádostivá)..tak i naplňování tělesných potřeb.. v *Ústavě, Faidrovi a v Timaiovi*..tři složky duše jako ideální uspořádání třech druhů osob v obci..spravedlnost

...víra v nesmrtelnost a odměňování a trestání činů..ovšem mimo dosah rozumového důkazu..pokusy o ně a..mýty (vliv Pýthagorejců)

...jeho filosofie je tedy postavena na rozumové spekulaci ne na empirii..forma spisů dialogy..často Sókratés..

## Aristotelés

...napsal okolo 400 knih o téměř všem od měkkýšů po nesmrtelnost duše

...stejně jako Platón věřil, že svět je utvořen z forem..idejí, ale ty jsou podle něho přírodního druhu..úkolem je najít všechny druhy forem a prozkoumat jejich vlastnosti...na rozdíl od Platóna je pro Aristotela důležitá prvotní indukce..ne dedukce..která posléze dává vědě sílu predikce..přišel z deduktivní logikou (sylogismy)

...vše má příčinu látkovou, formální, účinnou a účelovou (finální)

...samotná **forma** (morfé, idea) je principem tvaru a jednoty v přírodě a předmětem poznání, neexistuje mimo jednotliviny...existují jen jednotlivé věci (už zformované..), nikoli samotné (odloučené) formy (kromě Boha – ten je formou forem..)..forma je příčinou toho, že jsoucno je, tím čím je..**je skutečností**

...**látka** (hýlé)..je beztvará, neurčitá a má schopnost přijímat formu..je podkladem všech věcí ve smyslovém světě..je neměnná, ale umožňuje přeměnu věcí tím, že přijímá různé tvary..**je možností** a jako taková neexistuje sama o sobě..vždy jen ve spojení s určitým tvarem (uskutečněním)..uskutečněním se jí dostává určitosti, jsoucnosti..

...látka klade při přijímání nového tvaru (uskutečnění) odpor..tím je zdrojem nedokonalostí

...duše je formou těla...je jeho podstatou, účelem a původem pohybu (vyživovací, smyslová, rozumová duše)

Pohyb, změna..se odehrává mezi možností (látkou) a skutečností (formou)  
...možnost může být převedena ve skutečnost jen činností (uskutečnění-  
energeia), tj. tím, co už skutečné je (**příčina účinná**)

...dokončení, dovršení a uskutečnění (entelecheia) ve jsoucnu (např.  
lavička)..umožňuje také **příčina účelová**

...účelem všeho dění je první (nehybný) hybatel..vše (řetězec přeměn  
látky ve formu) k němu směřuje (teleologie)..je věčný, neměnný,  
nehybný, je čistou formou (formou forem), jejíž činností je myšlení  
(myšlení myšlení) (řád..)

...na začátku tohoto řetězce je první látka (podklad bez určitosti) a téměř i  
existence (chaos..)

...Aristotelés rozeznává:

- První podstatu (kterou je samotná forma) a
  - Druhou podstatu (kterou je komplex forma-látka..jednotlivina)
- Pomocí principu látky-formy překonal eleatské a Platónovo popírání  
pohybu ve světě podstat..neboli vrátil podstatu zpět na zem..

✓ Aristotelés je také důležitý pro kosmologii..ze směsice představ o kosmu..díky němu vykryštovala jednotná představa geocentrického modelu vesmíru (Ptolemaios)..která se stala po tisíciletí dominantní pro celou Evropu

...teorie přirozených míst..živly (země, voda, vzduch, oheň) rozděluje na těžké a lehké..těžké (země, voda) směřují dolů, lehké vzduch, oheň vzhůru

...tělesa pak přirozeně směřují dolů či vzhůru podle převažujícího živlu..pak setrvávají v klidu..primárním stavem tělesa je tedy klid (řád)

...Země je centrem přitahování, je na svém přirozeném místě, kterým je střed vesmíru

...pohyb nebeských těles po kružnici je vysvětlen tak, že nebeský prostor (od měsíce vzhůru) je vyplněn pátým živlem..éterem a nebeská tělesa jsou jeho zhuštěním

...Aristotelés tak rozdělil vesmír na sféru sublunární (svět nahodilosti) a sféru supralunární (dokonalejší, věčný svět nutnosti a neměnnosti)..odtud i křesťanská opozice historického času a času věčnosti)

...změna až s renesancí..Koperník, Kepler (heliocentrismus), Galilei (volný pád, primát klidu, Newton (sublunární a supralunární sféra)..atd..

# Helénismus (323 př. n. l. – počátek letopočtu)

...rozpad říše Alexandra Velikého po jeho smrti 323 př. n. l. (Egypt, Sýrie, Makedonie)..šíření řecké kultury do nástupnických zemí..

...monarchie..panovník a jeho družina

--- občan se už nemohl účastnit aktivně politického života a spoluurčovat politiku státu..mohl se starat jen o svoje osobní záležitosti (dříve opovržením hodné)..poznávání, etika, psychologie..

...filosofické školy v helénismu:

- Skepse
- Epikureismus
- Stoicismus

## Skepse (Pyrrhón, Tímón, Ainesidémos, Agripa, Sextos Empeirikos)

...**věci** jsou smysly i myšlením **nepoznatelné** – neurčitelné, nestálé..

--- pro **duševní klid**, je třeba se **zdržet úsudku**

...svět nelze pravdivě poznat..podstatu věcí nepoznáváme (lze o nich tvrdit opačné soudy) X stoicismu i epikureismu, kde je základem poznání smyslové vnímání..

--nemůžeme ověřit, jestli nás smyslové vjemy neklamou (odpovídají skutečnosti)...můžeme jen říci, že se nám jeví takové a takové..nemůžeme říct nic o podstatě věcí..uznávají jen jevy..

...máme se zdržet úsudku a připustit, že předmět danou vlastnost má i že ji nemá..i v otázce mravů

...to nám přinese blaženost, která spočívá v neochvějnosti a bezzájmovosti (apatheia)..zdržení se soudu nás chrání před zmatkem, hledáním odpovědí, zdůvodňováním, obhajobou..

**Dest tropů** (argumenty proti možnosti smyslového i rozumového poznání):

1. Vzhledem k biologickému druhu
2. Individuální lidská přirozenost
3. Různé poznání různých smyslů
4. Aktuální stav
5. Kulturní rozdíly
6. Směšování a spojování (nevnímáme izolovaně)
7. Klamy perspektivy
8. Množství
9. Hodnocení jevů podle jejich výskytu
10. Vztahové pojmy (větší, lehčí apod..)

...Argumenty proti rozumovému poznání (Agripa)

- každé zdůvodnění musí být samo zdůvodněno..ad infinitum (donekonečna)
- proto hypotetické předpoklady
- úsudek v kruhu



## Epikureismus (Epikuros, Lucretius)

...epikurejská komunita byla úzce spjatá, založená na kultu přátelství a společném studiu filosofie, oddělená od veřejnosti (ženy, děti, otroci..stejně podmínky)..askeze

...kritériem pravdy jsou smyslové **vjemy**

- **smyslové vnímání** není ovlivněno rozumem ani pamětí, jsou vyvolávané vnějším popudem (atomy)..mohou být však zkreslené, porušené
- rozdílné vjemy téhož druhu mají stejnou platnost (týkají se jiného předmětu)
- rozum, myšlenky vznikají ze smyslových vjemů
- **pojmem** je poznatek uložený v mysli (vzpomínka na často se opakující jev)..tak můžeme posoudit minulé vjemy se současnými..  
...vyznačují se samozřejmou jistotou..(opakovaná smyslová zkušenost)
- **mínění** je pravdivé, jen jestliže není vyvráceno smysly..pak je klamné

Co ale v případě soudů o nezjevných věcech?

...ty jsou pravdivé, jestliže neodporují jasným smyslovým představám..(jestliže neexistuje prázdno, není možný pohyb..)  
-- to vede k tomu, že pro určitý jev může existovat více stejně platných výkladů (blesk..viditelný jev..může být vysvětlen mnoha nezjevnými příčinami)

✓ Pro epikureismus není poznání přírody (jediných skutečných příčin) nezbytným lidským úkolem..

--- přesto zakládá epikureismus svět na atomismu (vesmír..tělesa i prázdno je nekonečné.., atomy mají neurčitelný počet rozmanitých tvarů, atomy se pohybují věčně a stále stejnou rychlostí, narážejí do sebe, mají tvar, tíži, velikost, nemění se, jsou nezničitelné, samy se skládají z pomyslných částí rozlohy..

...aby docházelo ke kontaktům zavádí Lucretius náhodnou odchylku atomů v jejich pohybu..v etice využita pro vysvětlení svobodné vůle  
...je nekonečné množství světů

...cílem života je **slast...**

...slast je zdraví těla a klid duše (X bolest a neklid)

...neznamená požitkářství ale rozumné, rozvážné srovnání prospěchu a nepospěchu

...slast je podmíněná bolestí

...slast v klidu (odstranění žádostí a bolestí) je vyšší než slast v pohybu (samotné odstraňování)

-- tělesných problémů se vyvarujeme uměřeným životem

-- klid duše najdeme, jestliže se zbavíme jakýchkoli obav..největšími jsou:

- strach ze smrti (smrt sama nás nijak neohrožuje a po smrti už nejsme)
- strach z bohů (odstraňuje fyzika..vysvětluje všechny přírodní jevy bez božského působení..i tak blaženost a nesmrtelnost bohů vylučuje jejich zásahy do dění v přírodě či ve společnosti)

## Stoicismus (Zenón, Chrysipos, Poseidónios, Seneca, Marcus Aurelius)

...stoická filosofie se vyznačuje koherentností – vesmír je racionálně uspořádanou strukturou a tak přístupný racionálnímu vysvětlení

...kosmická příroda v sobě pojímá vše, co existuje..lidský jedinec je tak částí světa..kosmické události a lidské činy jsou důsledky logu..

-- **kosmická příroda (bůh) a člověk jsou k sobě vztaženi v hloubi svého bytí rozumem**

-- člověk má konat ve shodě se svou racionalitou..tu zabezpečuje **shoda s přírodou – moudrost**

...koherentnost stoicismu je založena na přesvědčení, že přírodní události jsou zákonité tak, že jimi lze podepřít rozumové úvahy, které člověku dovolí rozvrhovat svůj život zcela v jednotě s přírodou čili bohem..

...také stoikové vycházejí ze smyslového poznání..duše člověka je čistá deska..pojmy vznikají zobecněním smyslových představ

...vědění je vjem či pochopení, které neodporuje rozumu (u epikureismu – soud neodporující smyslovým vjemům)

...nevědění je vjem či pochopení, které lze vyvrátit rozumem (epikureismus – soudy odporující smyslovým vjemům)

## Fyzika..

Zenón uznává dva principy:

- Pasivní neurčitou látku..je podstatou všech věcí a umožňuje jim existenci..je věčná
  - Aktivní rozum (logos, pneuma) v této látce..božstvo, duch..není mimo látku..je její vlastností (pantheismus)..i on je hmotné povahy (pouze těleso může na něco působit a podléhá působení
- oba principy jsou základem každé změny..aktivnímu principu odpovídá v empirickém světě vzduch a oheň..pasivnímu voda a země
- ...oheň a vzduch tvoří pneuma – aktivní a všepromikající živá síla (také svět je živou bytostí..je rozumný, má duši, rozum)..pneuma je prostředkem božského rozumu, který proniká a řídí celý svět
- ..pneuma se odlišuje stupněm napětí, jemnosti (živočichové – nerosty, věci)
- ...organismy vznikají přeměnami ohně v ostatní živly..periodický zánik světa ve světovém požáru
- ...tělo a duše – těla vznikla smíšením všech živlů, duše je také hmotná a je totožná s dechem, pneuma (oheň + vzduch)..po smrti určitou dobu přežívá
- ...počátkem..je bůh, logos (přirozený zákon, prozřetelnost)..je nejjemnějším tělesem a proniká všemi věcmi (které také vytváří)..je světovým rozumem a má ohnivou povahu
- je tvůrčí silou, tvořivým ohněm..příroda je tvořivá.. víra ve věštění (co bohové zamýšlejí vůči lidem, jak je možné je usmířit)

## Etika..

...žít ve shodě s přírodou – s vlastní přirozeností..je jakožto božská hodnotou a vzorem

...to znamená žít podle rozumu..na základě vědění o božském řízení přírody..fyzika je pro správný život zcela nezbytná (poznání přírody podmiňuje blaženost..rozdíl od epikureismu..)

...ctnosti jsou: moudrost, uměřenost, spravedlivost, statečnost (opaky ctností jsou zlem..vše ostatní je lhostejné)...jsou záležitostí rozumu, vědění o tom, co je dobré a zlé..(ne příjemnost či libost)

...nepřítelem rozumné duše je vášeň (není přirozená..)..je pádem duše..je důsledkem nesprávného úsudku o dobru a zlu..je výsledkem nectnosti (neuměřenosti)

-- vášeň pokládá nesprávně nějakou lhostejnou věc za dobro (jídlo, peníze apod.)..zármutek, strach, žádostivost, rozkoš..

...prozřetelnost, osud a svoboda lidské vůle..?..může být člověk za své činy trestán?? Či odměněn?? – Chrysispos..příčiny hlavní, vedlejší..vědění..svobodný je ten, kdo je ctnostný